

Tekopy tee ojehechakuaa'ÿva

Organización de las
Naciones Unidas
para la Educación,
la Ciencia y la Cultura

Patrimonio
Cultural
Inmaterial

Ta'anga © M. Fievelard

UNESCO Tekopy tee ojehechakuaa'ỹva Ñangarekorã oñemoneĩva'ekue 2003-pe omohenda tuichaháicha po tenda ojehechauhápe Tekopy tee ojehechakuaa'ỹva:

- **Ymaguare reko ha ayvu opaichagua, hyepýpe ñe'ẽ oguerosyrýva ijehe Tekopy tee ojehechakuaa'ỹva;**
- **Arte ha espectáculo;**
- **Tetãygua mba'eporu, jerovia ha jefesteha;**
- **Arandu ha mba'eporu tekoha ha arapy rehégua;**
- **Ymaguare tembiporu artesanía rehégua.**

Tekopy tee ojehechakuaa'ỹva pypegua

Tekopy tee ojehechakuaa'ỹva ningo ndojehechakái peteĩ hendáicha año ha heta ijapytepekuéra omoingéva hyepýpe mba'ekuaa heta ambitopegua. Peteĩ rito ojaróva chaman-kuéra ikatu ombyaty pumbasy, jeroky yma, ñembo'e ha purahéi, upéichante avei ñemonde, tembiporu ñembo'ehápe ojeporúva, opa pojoapy ojeporúva ñembo'ehápe ha opaite arandu ojeguerekóva naturaleza rehe. Upéichante avei opa jotopa vy'arã ohechauka tuichaháicha Tekopy tee ojehechakuaa'ỹva ombyatypáva pumbasy, jeroky, ñoha'anga, jekaru, mombe'upy ojeporúva ayvúpe, artesanía, deporte jehechauka ha ambueve tete ñemongu'e jetepysorã hamba'e. Hasykue jaikuaa hağua moõ pevépa ojepyso peteĩva patrimonio cultural jehechauka ha moõpa oñepyrũ ambue ha oikoe ojuehegui opaite komunidadape. Rasa ningo hasy oka guive oñemohenda hağua umi mba'e; peteĩ komunida katu ohechakuaa ivaladakuérape ñembo'éramo, katu ambue omohendakuaa purahéiramo. Upéichante avei oikokuaa ñoha'anga rehe, peteĩ tapicha aty omohendakuaa chupe péicha, katu ambue ojapyhykuaa jerokýramo. Mba'éichapa oñemohenda ha ojegueraha

tenondévo avei oikoe ojuehegui komunidadape apytépe: oĩne ohakã'í'opáva ha omoambuepáva opaite arandureko oñemaysãiva, katu oĩ omoingepánteva peteĩ vosápe.

Jepéramo Convención omohendáma tuichaháicha mba'etepahína Tekopy tee ojehechakuaa'ỹva ha oñembohetéma avei, umi ámbito rerarysí noñembosako'iri oporomboyke hağua síno omoingepávo opavavépe, péva nde'iséi katuetei oĩmbatamaha pépe maymave. Estado-kuéra ikatu oiporu ambue tembiporu omohenda hağua ipatrimoniokuéra; heta hendáichama voíningo ojeporuhína: oĩ tetã omohenda ha ohakã'í'óva ambue hendáicha, oĩkatu umi ojaróva Convención he'iháicha nungaita ha ombohéra ambuénate. Oĩkatu tetã omoingéva ámbito pyahu, ohakã'í'ovéva um oĩmavavoi. Ko'ã mba'e ikatu ombohape oñemoinge hağua ojehóvo ámbito michívéva ojeporúmava umi tetã omboajémava Tekopy tee ojehechakuaa'ỹva, umíva apytépe "tembi'u yma", "mymba mongakuaa", tenda ojehokatuicha tapekuépe, téra ojehuhápe marandu yma.

Ta'anga © Ferdinand de Jong

Ta'anga © A.Burtsev

🌐🌐 Kankurang, kunumi pepy mandinga mba'éva, Senegal y Gambia

🌐🌐 Tekoasa suetyakuta Olonjo, Federación de Rusia

🌐🌐 Carnaval Binche-pegua, Bélgica

Ta'anga © Departamento del Patrimonio Cultural del Ministerio de Cultura de Madagascar

Ta'anga © Conselho Das Adjeas Wajapi

🌐🌐 Tembiapo vyraguigua zafimaniry mba'éva, Madagascar

🌐🌐 wajapi-kuéra arandu ayvu ha ta'anga rupi oñemaysãiva, Brasil

Ta'anga © Renato S. Bastrolo / NCCA-ICH / UNESCO

☞ Hudhud, mombé'u purahéi ifugao mba'éva, Filipinas

Teko'yma ha ayvu

Avano'õ vy'arã hérava arte de espectáculo ryepýpe oíke pumbasy purahéi téra mba'epuporã rupi, upéichante avei jeroky ha ñoha'ãnga ha pantonimia, ñe'ëpoty ojepurahéiva ha ambueveichagua tembikuaa arandu oñemyasáiva. Omybyty hetaichagua arandu jehechauka oguereráva yvporakuéra ha oíva avei ambue hendápe Tekopy tee ojehechakuaa'yva ryepýpe. Pumbasy oimehéhina arte de espectáculo ojepysovéva opárupi ko yvy ape ári ha oñemyasái opainte hendápe, jeyvéramo oíke ambue espectáculo ha patrimonio inmaterial ryepýpe, umíva apytépe ritual, jetopa vy'arã ha mba'ekuaa ojeguérúva yma guive. Pumbasy oí opa hendápe, jámane omu oñe'ëva Tupárape téra oimeraë mba'ére, umi clásikomava téra heñoíva tetãyguaquerágui, ha oñe'ëva tembiapo téra ku ojepurahéi vy'a téra pytu'uhárupi. Avei oñatõí política ha ekonomía, ikatu omombé'u komunida rekoasakue, omomorã ha omochichí apicha imomorãmbýpe téra katu oñe'ë ñemureko rehe hamba'e. Purahéi oñembopu ha oñehendu opa hendápe, mendahápe, omanovahápe, ñembo'e, ñemongarai, ha vy'a opaichaguahápe, ha heta mba'e hembiaporã peteí sosiedápe.

Jeroky, jepéramo heta hakã, mbykyhápe ikatu ja'e hese ha'eha ñemokonikoni ha ñemboheterari orekóva hape tee ha jeyvéramo ojepapóva musikapúpe. Iporã oje'éro jeroky ndaha'eíha ñemokonikoni año; oñemborari ha

oñemongu'évo pe máva oikuaaika mba'éichapa oí ha'e, ha tapicha aty rehe ñañe'ëramo mba'éichapa oñeñanduhína umi tapicha oíva pype, ohechauka mba'epyahu y'rõ mba'e katuínte oikóva, oikoháicha jeroky ñembo'e rehe ha umi jeroky ojepapóva mymba jejuka ha ñorairõ y'rõ porenohápe hamba'e.

Ñoha'ãnga yma guaréva ombyaty ñoha'ãnga tee ndive purahéi, jeroky, pumbasy, ñomongeta ha mombé'u téra ñe'ëpotyjeity; upéichante avei pype oíke opa marandu ñamoñuahéva y'rõ ñamyasáiva ñande rete rupi. Ko'ã arte, iporã ja'éramo, ndaha'ëi jehechauka téra ñoha'ãnga heta tapicha renondépe año, ikatúre avei omyasái heta tembikuaa arandu ha oreko hembiaporã tee tetãygua apytépe, purahéi oporoykeko háicha kóga'a ñemono'õhápe téra pumbasy ojeporuháicha peteí ritual-hápe. Ogapyte katu purahéi kunumíme gũarã oipytyvõ mitã ñemongerã.

Opaite tembiaporu, tembiapo jegua ha mayma tenda oñemoheñoí téra ojehechauhápe tembikuaa arandu jeporu omohendapáite Convención Tekopy tee ojehechakuaa'yva ryepýpe. Arte de espectáculo ryepýpe ko'áva ohohína tembiaporu pumbasy rehegua, tovara'ãnga, ñemonde ha ñande rete rehegua jeguaka ojeporúva jerokýpe, upéichante avei mayma pojoapy ojeporúva ñoha'ãngápe. Meme nunga umi arte de espectáculo oreko henda tee, ha Convención ohero chupe teko renda ojogueraháramo ojepógui ñoha'ãnga ndive.

Ta'anga © MOC

Ko'ánga rupi heta arte de espectáculo ohasa tesapara. Amáke yvy tuichakue javeve ñanepeteimba ñande reko rupi, heta teko'yma ojeheja oje'hóvo; umi oñemomoráva tetãyguaquerá apytépe jepe oínte ouporáva chupe ha ambuekuérape katu ho'avaieterei.

Pumbasy oimenehína ojehuehápe ko'ã mba'e, rasáre herakuãmomyry ko'ánga rupi umi "Yvóra Purahéi". Tuicha mba'éramo jepe hembiaipo ikatu hañuáicha opaichagua teko ojoaju ha oikove oñondive ha omoheñoí mba'epyahu, ha péicha omongakuaa arte yvy ape ári, avei oguerukuaa heta apañuái. Hetaichagua pumbasy ikatu oñemopeteí ikatu hañuáicha oñekuave'ë hekópe porã umi puraheirory. Péicha oikóramo heta purahéi, ja'époraséro ha'éva umi komunida korasõsã, ikatu opyta ohóvo tapére ndorekoíre pa'ũ mamove.

Purahéi, jeroky ha ñoha'ãnga jeyvéramo umi espectáculo ojeporuvéva ojeguere hañua turismo, ha ojeporu umi vy'arã oikuaave'ëva viaherã umi agencia omba'apóva ko'ã mba'épe. Ko'ã espectáculo ogueru heta mbophupa ha omoinge viru peteí komunida téra tetãme, avei ome'ë juruja tembikuaa arandu okakuaávo; katu oguerúramo jepe heta mba'eporã, avei ikatu omomarã ha ombotyai umi arte de espectáculo, turismo ñemúme gũarã. Turismo ikatúramo jepe oipytyvõ omoingove ha ombobarete hañua umi arte del espectáculo yma guare ha omoinge ñemu rapére Tekopy tee ojehechakuaa'yva-pe, avei ikatu ombyai ha omombia chupe hape teégui, heta jey umi espectáculo oñemboheta ha oñemohenda rupi umi turista téra empresa omba'apóva turismo-pe ojerrure háicha. Ko'ã mba'e rupi komunidakuéra artegui oikopa jehechauka vy'arã, ha péicha operde heko tee ha opytyta hyepynandi ku ñakyrã piréicha, jaikuaáre ko'ã tekorechauhaka heñoí hague ndaha'ëi pevarã síno omyasáivo komunida remimõ'ã ha rembipota. Iporã ja'éro avei heta mba'e oikóva sosiedápe ha tekoha ñemoambuepa avei tuicha opokokuaaha arte de espectáculo rehe. Techapyrãro jarekokuaa yvyrajeitypa, kóva oipe'akuaa komunidakuéragui yvyra oikotevéva ombosako'í hañua tembiaporu pumbasy rehegua oikotevéva. Heta purahéi yma oñembohoko umi purahéi occidente-gua rekópe ijegrava hañua téra ikatu hañuáicha oñembo'e, katu péicha oñemyaikuaa umíva. Hetaichagua pumbasy ipu ha heko ndohói umi occidente-peguáre, ha oñembohaskuévo ojegrava hañuáicha ikatu operde heta mba'e. Oikóva purahéi rehe avei oiko umi mba'epuporã ojeporúva pumbasýpe, mokõivéva oñemopeteimba mbeguembeguépe; instrumento-kuérare oñemoí mba'epyahu, ikatu hañuáicha opyta porãve opavavépe, temimbo'ekuéra oiporu porãve hamba'e, ha'e umíva omoingekuaa

Olonjo ningo tapicha ra'eva rekovekue mombé'u yakutes Federación de **Rusia**-gua, ha ohechauka jerovia, jepokuaa, paje ñembo'e, tekoasa oñembohasáva ayvu rupi ha'e ko tetã mba'eporã. "Olonjosut" téra mombé'uhára ha'eveva'erã ñoha'ãnga'apo ha purahéipe, upéichante avei iñe'ëngatu ha isyiva'erã oity hañua ñe'ëpoty. Oikoháicha mba'emombé'u oñembohasáva ayvu rupi rehe, hetaiterei hendáicha ojeity Olonjo, ha pe ipukuvéveo oreko 15.000 ñe'ë mboysýi.

Hiyake **palestina** omombé'u kuñanguéra ojupe ha mitãnguérare; jeyvéramo okaguaimimi sosieda rehe, kuña rembihecha guive. Haimete opave kuña palestinaygua ohasáva pokõipa ary Hiyake mombé'uhára ha ha'ekuéra rehe, ja'ekuaa, ko mombé'u yma hekosãi. Katu mitãnguéra, kuña ha kuimba'e, omombé'umimi avei ojoupekuéra ko mombé'upy, ha'eve hañua pype téra katu omombé'useguirei.

Hudhud mombé'u purahéi ifugao **Filipinas**-gua ojeity péicha oñeñoty ha oñemono'õ jave arro, ha avei péicha ku omanovahápe. Ipuketemi ijeity ipukukuaáva heta ñara ha katueten nunga omononde peteí kuñarai gũaũgui okóva tekoasa mombé'uhára ha tupã ñe'ë myasãiháramo.

Oñeñangareko hañua akyns árte rehe oñemoheñoí poteí centro heta región-pe **Kirguistán** ryepýpe, ha upérupi umi mombé'uhára herakuãmomyryva omyasái mba'ekuaa hemimbo'ekuéra mitãrusúpe oñembosako'ivahína ko'ë rô ára ha'ehañuáicha mitãpyahukuéra akyns. Imbo'eharakuéra ikatu oiporu pojoapy audiovisual téra gravasiõ orekóka, katu ko'ágaite peve oñembohasa gueteri tapichakuéra ojupe.

☞ Urtiin Duu: cantos largos tradicionales Populares, Mongolia y China

Ta'anga © UNESCO

Ta'anga © Rafi Saifiah

Ta'anga © Renato S. Bastrolo / NCCA-ICH / UNESCO

Ta'anga © Comisión Nacional de la República Kirguistán para la UNESCO

Ta'anga © Sonom-éh Yundenbat

Ta'anga © Yoshi Shimizu/www.yoshi-shimizu.com

◉ *Brametse tambor mbopuhára rehegua, Bhután*

tesaparépe avei ko'ã pojoapy. Arte yma espectáculo rehegua oñeñangareko haġua tekotevê oñemotenonde mba'ekuaa ha técnica ñemyasã, instrumento-kuéra jeporu ha apópe ñembokatupy ha upéichante avei oñombojoaju oñondive mbo'ehára ha hemimbo'e ikatu haġuáicha kóva oñembokatupyry; iporãne oñeñangareko porã umi purahéi reko ha ipúre, jepéramo ha'ete ku vyroreíva, upéichante avei jeroky ha ñoha'ãnga jehechaukápe. Purahéikuéra avei ikatu oñehesa'yjo, ojegrava, oñembokuatia, oñemohenda ha oñeñangatu; hetaitei mba'epu ojegravapyre ningo oí archivokuérape ko vvy ape ári, ha heta oí itujaitereímava. Umi grabación yma guare ikatu oñembyaipa ha oguete ndojedigitalisáiramo. Péicha oñeñongatúramo ikatúta ojekuaa ha oñemohenda hendápe porã umi arandu ryr.

Umi marandu myasãihára, medio de comunicación e información ojeheróva, institución-kuéra ha umi omongu'éva tembikuaa arandu tuicha oipytyvókuaa arte del espectáculo umíva oguata ha imbaretévo; pevarã ikatu omokyre'y tapichakuéra ohendúvo ha omonambipu'ã mayma tapichápe. Ikatu oñemomrandu henduharakuérape mba'éichapa arte de espectáculo-pa oí, ohechauka chupekuéra

◉ *Ñorairô Ahellil, Argelia*

mavamavapahína, omokyre'y chuepkuéra ohechakuaa haġua arte oíva ijererekuéra, ha mba'éichapa ha'ekuéra ikatu oíke opartisipa ko'ã mba'épe. Ambue mba'e ndetuicháva oñeñangareko potávo teko yma ha arte de espectáculo hína oñemongakuaa tembiporu oñemba'apo jahechápa tapicha ha institución omba'apóva hese omba'apo oñekotevêháicha hesehápe. Georgia-pe temimbo'ekuéra oikuaapyhy avarekokuaty aporeko omba'apokuévo terrenoitépe; upéichane avei oñemboha'eve hikuái ogravávo hetaichagua mba'epu ha péicha ombyatypa ko'ã mba'eporãita ojequereko haġua tembiporu ñongatupyre.

Arte del espectáculo rehegua

Avano'õ vy'arã hérava arte de espectáculo ryepýpe oíke pumbasy purahéi téra mba'epuporã rupi, upéichante avei jeroky ha ñoha'ãnga ha pantonimia, ñe'ëpoty ojeurahéiva ha ambueveichagua tembikuaa arandu oñemyasãiva. Ombyaty hetaichagua arandu jehechauka oguerojeráva vyvporakuéra ha oíva avei ambue hendápe Tekopy tee ojehechakuaa'yva ryepýpe. Pumbasy oimehehína arte de espectáculo ojeypsovéva opárupi ko vvy ape ári ha

oñemyasã opainte hendápe, jeyvéramo oíke ambue espectáculo ha patrimonio inmaterial ryepýpe, umíva apytépe ritual, jetopa vy'arã ha mba'ekuaa ojequereúva yma guíve. Pumbasy oí opa hendápe, jámane omu oñe'ëva Tupãrape téra oimeraë mba'ére, umi clásikomava téra heñóiva tetãyguakuéragui, ha oñe'ëva tembiapo téra ku ojeurahéi vy'a téra pytu'uhárupi. Avei oñatõ política ha ekonomia, ikatu omombe'u komunida rekoasakue, omomorã ha omochichí apicha imomorãmbýpe téra katu oñe'ë ñemureko rehe hamba'e. Purahéi oñembopu ha oñehendu opa hendápe, mendahápe, omanovahápe, ñembo'e, ñemongarai, ha vy'a opaichaguahápe, ha heta mba'e hembiaporã peteí sosiedápe.

Jeroky, jepéramo heta hakã, mbykyhápe ikatu ja'e hese ha'eha ñemokonikoni ha ñemobheterari orekóva hape tee ha jeyvéramo ojejápóva musikapúpe. Iporã oje'éro jeroky ndaha'eíha ñemokonikoni año; oñemborari ha oñemongu'évo pe máva oikuaauka mba'éichapa oí ha'e, ha tapicha aty rehe ña'ñe'ëramo mba'éichapa oñeñanduhína umi tapicha oíva pype, ohechauka mba'epyahu yrõ mba'e katuínte oikóva, oikoháicha jeroky ñembo'e rehe ha umi jeroky ojejápóva mymba jejuka ha ñorairõ yrõ porenohápe hamba'e.

Ñoha'ãnga yma guaréva ombyaty ñoha'ãnga tee ndive purahéi, jeroky, pumbasy, ñomongeta ha mombe'u téra ñe'ëpotyjeity; upéichante avei pype oíke opa marandu ñamoġuahéva yrõ ñamyasãiva ñande rete rupi. Ko'ã arte, iporã ja'éramo, ndaha'ei jehechauka téra ñoha'ãnga heta tapicha renondépe año, ikatúre avei omyasã heta tembikuaa arandu ha oreko hembiaporã tee tetãygu apytépe, purahéi oporoykeko háicha kóga'a ñemono'ohápe téra pumbasy ojeporuháicha peteí ritual-hápe. Ogapyte katu purahéi kunumíme ġuarã oipytyvõ mitã ñemongerã.

Opaite tembiporu, tembiapo jegua ha mayma tenda oñemoheñoi téra ojehechauhápe tembikuaa arandu jeporu omohendapaite Convención Tekopy tee ojehechakuaa'yva ryepýpe. Arte de espectáculo ryepýpe ko'áva ohohína tembiporu pumbasy rehegua, tovara'ãnga, ñemonde ha ñande rete rehegua jeguaka ojeporúva jerokýpe; upéichante avei mayma pojoapy ojeporúva ñoha'ãngápe. Meme

Samba de Roda del Recôncavo de Bahía (Brasil) ou umi tembiguái ojeporupyre Africa-gui jerokýgui, katu oreko hyepýpe avei Portugal reko, ha umíva ryepýpe iñe'ë ha ñe'ëpoty. Ko jeroky oíke avie samba ojejerokýva tavaháre, ha siglo XX-pe ktu oíke chugui Brasil reko tee rechauka añetete.

Ñoha'ãnga sánscrito Kutiyattam hína árte yma itujavéva India-pe ha ombyapu'a sánscrito yma ha Kerala reko yma guare. Ko pohá'ãnga tapicha oha'ãnga'apóva oiporu hova ha hesa omyasã ha ohechauka haġua máva ha'ekuéra orrepresentáva opensa ha oñandúva. Kutiyattam ojehechauka ymaite guíve tenga oñeñembo'ehápe, ikatu tupão, ha péva oí peteí lámpara hendýva aséitepe ohechaukáva Tupãme.

Slovácko Verbuňk, jeroky omboraríva reklutakuéra República Checa-pegua hína jeroky yma omboraríva kuimba'e imitã ha ityarõvape, ha mba'eve gasu oñembosako'íy're ojejeroky, tapicha ojerokývape he'iháicha iñakã; umi jerokyhára oha'ã mávapa oñemborari porãve ijapytepekuéra. Heta hendáicha ojejerokýre opáicha omongu'ére hete pe máva ojerokýva ko jeroky tuicha mba'etereí arte rupi, ha avei ohechaukáre upe región reko tee ha reko'eta.

Ta'anga © Luiz Simoz / UNESCO

Ta'anga © Natanaelali / UNESCO

Ta'anga © Instituto Nacional de Cultura Folclórica

Ta'anga © CIRPAH / UNESCO

Ta'anga © Ministerio de Cultura y Bienes Artes

El ballet real de Camboya

nunga umi arte de espectáculo oreko henda tee, ha Convención ohero chupe teko renda ojogueraháramo ojepógui ñoha'anga ndive.

Ko'ánga rupi heta arte de espectáculo ohasa tesapara. Amáke yvy tuichakue javeve ñanepeteimba ñande reko rupi, heta teko'yma ojeheja ojehóvo; umi oñemomoráva tetäyguakuéra apytépe jepe oñte ouporáva chupe ha ambuekuérape katu ho'avaieterei.

Pumbasy oimenehína ojehuvehápe ko'á mba'e, rasáre herakuámombyry ko'ánga rupi umi "Yvóra Purahéi". Tuicha mba'éramo jepe hembiaapo ikatu hañuáicha opaichagua teko ojoaju ha

Ikatu oñembosako'i "mbo'epy techapyrã" temimbo'ekuéra omba'apo hañua mbo'eharakuéra ohechaukáva, jeroky yketére, ojejapo haguéicha Tayikistán ha Uzbekistán-pe purahéi Shashmaqom ndive Guinea-pe Sosso-bala ndive ha Bhután-pe Drametse Ngacham, jeroky tupã rehegua máva ojerekýva oiporuhápe tova'arãnga.

Afganistán-pe, mugham mba'epuporã ojegravapyre ojehecha Tetã Archivo-pe ikatu hañuáicha kurivévo ambue tapicha oiporu umíva oikuaa hañua tapicha pyahukuéra. Mbo'ehao rupi avei ikatu oñemomombarete teko tee ñembohasa mitãnguérape, oikoháicha Cuba-pe, mitãnguéra oikuaapyhyhápe Tumba Francesa.

Etiopía-pe oñemboguatamahína tembiapo kakuaa ojehapykueho ha oñembokatupyryvo tapichápe ombyaty hañua mba'epuporã, jeroky ha instrumento yma guare tetã tuichakue javeve oñemoheñói hañua petei universidad oporombokatupyryvá'erã mba'epuporãme.

Ta'anga © Yannick Boois

Ta'anga © Comisión Nacional Cubana de la UNESCO

Ta'anga © UNESCO

oikove oñondive ha omoheñói mba'epyahu, ha péicha omongakuaa arte yvy ape ári, avei oguerukuaa heta apañuái. Hetaichagua pumbasy ikatu oñemopetei ikatu hañuáicha oñekuave'ẽ hekópe porã umi puraheirory. Péicha oikóramo heta purahéi, ja'eporásérõ ha'éva umi komunida korasósã, ikatu opyta ohóvo tapére ndorekoire pa'ũ mamove.

Purahéi, jeroky ha ñoha'anga jeyvéramo umi espectáculo ojeporuvéva ojeguero hañua turismo, ha ojeporu umi vy'arã oikuave'eva viaherã um agencia omba'apóva ko'á mba'épe. Ko'á espectáculo ogueru heta mbohupa ha omoinge viru petei komunida téra tetãme, avei ome'ẽ juruja tembikuaa arandu okuaávo; katu oguerúramo jepe heta mba'eporã, avei ikatu omomará ha ombotyai umi arte de espectáculo, turismo ñemúme gúarã. Turismo ikatúramo jepe oipytyvõ omoingove ha omombarete hañua umi arte del espectáculo yma guare ha omoinge ñemu rapépe Tekopy tee ojehechakuaa'yva-pe, avei ikatu ombyai ha omombia chupe hape teégui, heta jey umi espectáculo oñemboheta ha oñemohenda rupi umi turista téra empresa omba'apóva turismo-pe ojerure háicha. Ko'á mba'e rupi komunidakuéra artegui oikopa jehechauka vy'arã, ha péicha operde heko tee ha opytyta hyepynandi ku ñakyrã piréicha, jaikuaáre ko'á tekorechauhaha heñói hague ndaha'ei pevarã síno omyasãivo komunida remimo'ã ha rembipota.

Iporã ja'éro avei heta mba'e oikóva sosiedápe ha tekoha ñemoambuepa avei tuicha opokokuaaha arte de espectáculo rehe. Techapyrãro jarekokuaa yvyrajeitypa, kóva oi'pe'akuaa komunidakuéragei yvyra oikotevéva ombosako'i hañua tembiporu pumbasy rehegua oikotevéva.

Heta purahéi yma oñembohoko umi purahéi occidente-gua rekópe ijegrava hañua téra ikatu hañuáicha oñembo'e, katu péicha oñembyaikuaa umíva. Hetaichagua pumbasy ipu ha heko ndohói umi occidente-peguáre, ha oñembohasakuévo ojegrava hañuáicha ikatu operde heta mba'e. Oikóva purahéi rehe avei oiko umi mba'epuporã ojeporúva pumbasýpe, mokóivéva oñemopeteimba mbeguembeguépe; instrumento-kuérare oñemoi mba'epyahu, ikatu hañuáicha opyta porãve opavavépe, temimbo'ekuéra oiporu porãve hamba'e, ha'e umíva omoingekuaa tesaparépe avei ko'á pojoapy.

Arte yma espectáculo rehegua oñeñangareko hañua tekotevé oñemotenonde mba'ekuaa ha técnica ñemyasã, instrumento-kuéra jeporu ha apópe ñembokatupy ha upéichante avei oñombojoaju oñondive mbo'ehára ha hemimbo'e ikatu hañuáicha kóva oñembokatupyry; iporãne oñeñangareko porã umi purahéi reko ha ipúre, jepéramo ha'ete ku vyroreíva, upéichante avei jeroky ha ñoha'anga jehechaukápe. Purahéikuéra avei ikatu oñehesa'yjo, ojegrava, oñembokuatia, oñemohenda ha oñeñangatu; hetaitei mba'epu ojegravapyre ningo oí archivokuérape ko yvy ape ári, ha heta oí itujaitereímava. Umi grabación yma guare ikatu oñembyaipa ha oguete ndojedigitalisáramo. Péicha oñeñongatúramo ikatúta ojekuaa ha oñemohenda hendápe porã umi arandu ryrú.

Umi marandu myasãihára, medio de comunicación e información ojeheróva, institución-kuéra ha umi omongu'éva tembikuaa arandu tuicha oipytyvõkuaa arte del espectáculo umíva uguata ha imbaretévo; pevarã ikatu omokyre'y tapichakuéra ohendúvo ha omonambipú'ã mayma tapichápe. Ikatu oñemomarandu henuharakuérape mba'éichapa arte de espectáculo-pa oí, ohechauka chupekuéra mavamavapahína, omokyre'y chuepkuéra ohechakuaa hañua arte oíva ijererekuéra, ha mba'éichapa ha'ekuéra ikatu oíke opartisipa ko'á mba'épe.

Ambue mba'e ndetuicháva oñeñangareko potávo teko yma ha arte de espectáculo hína oñemongakuaa tembiporu oñemba'apo

Tupã Jongmyo ñembo'e yma ha imba'epuroy, Corea Retãme.

jahechápa tapicha ha institución omba'apóva hese omba'apo oñekotevé háicha hesehápe. Georgia-pe temimbo'ekuéra oikuaapyhy avarekokuaty aporeko omba'apokuévo terrenoitépe; upéichane avei oñemboha'eve hikuái ogravávo hetaichagua mba'epu ha péicha ombyatypa ko'á mba'eporãita ojeguereko hañua tembiporu ñongatupyre.

Tetäygu mba'eporu, jerovia ha jefesteha

Tetäygu mba'eporu, jerovia ha jefesteha ningo hína jepokuaa guasu omopyenda ha omboheteva komunida ha atykuéra reko, ha heta tapicha oikóva

Kóva oñeñembo'e Jongmyo tupãope, opytáva Seúl, (Corea Retãme); ko'ánga rupi pype oíke purahéi, jeroky, mba'epuporã petei jehechakuaa ymaitemi guaréma tapichakuéra omomorãhápe ijanji ha hamoinguerape, ha ohechauka chupekuéra imborayhu.

Mokõi jey petei trashumancia ára jave, amo kapi'i delta interior del Níger gotyo, ojehasa upe ysry vakaita rehe, ha péicha oñemoñepyrũ Yaaraal ha Degal vy'aguasu, omboguatáva komunida fula del Malí. Ko vy'aguasu kuápe oñembojopói mymba'aty oñembojegua porãvéva ha upéichante avei ojepurahéi ha ojeity ñe'ẽ poty mymbamongakuaaha rehegua.

Binche, Bélgica-pe, Oruro Bolivia-peguua carnaval ha mascarada Makishi Zambia-pe ojehecharamo odesfilavakuéra hecharamobýre, pépe ojepurahéi ha ojekeroky ha opaichagua oñeñemonde ha oñembohova rehe. Heta jey ko'á vy'aguasu ojeporu oñembojkejávo tekojoavy, ha pevarã oñembohekoambue hikuái, ha ohakã'io opa mba'e oikóva hekohára ha avei oñembohory situ ojehasávare.

Ñembo'e ñemonguera rehegua ojekuaáva ojepapoitemíva okaháre Malawi-pe yvatévo, heñói siglo XIX mbytérupi ikatu hañuáicha ojeheja tesarápe mba'embyasy, katu ramovévo noñemomba'e guasuvé yma guaréicha. Oñeñangareko potávo hese, ojeheka pytyvõ oñemokyre'y hañua mitãrusukuérape ko jeroky tesãrã rehegua, ha omokyre'y ñomongeta umi pohãnohára vimbuza ha entidad estado ha tetäygu rehegua ohóvo pohãno rehe; ko'ávo ojéjapo momaranduhára, taller marandurã ha festival rupi hamba'e.

Ta'anga © Administración de Patrimonio Cultural de Corea

Ta'anga © Modibo Bagayoko / DNCP

Ta'anga © IP Tumbaine / UNESCO

Ta'anga © François-Xavier Frelaud / UNESCO

Ta'anga © Luiz Sáenz / UNESCO

pypekuéra ohecharamo ha oiporúva. Tuicha mba'e omoañetere opa tapicha oikóva aty téra sosiedápe reko, jámane oiporúramo aty háicha téra peteitei, ha oho ojopóre umi mba'e oikóvo ijapytekuéra ha tuicha mba'éva chupekuéra. Ha'ekuéra oipytyvõ ojehechauka ha'gua arajere, araka'épa oñehemityva'erã ha ñande yvypóra rekove jere; ojoaju hikuái tapichakuéra mba'eguerovia ha arapy hecha rehe, upéichante avei tekoasa ha komunida rapykuere rehe. Ko'ã teko ojehechakuaa heta hendáicha, ikatu aty michímimi téra mba'e ojehuva'ekue jegueromandu'a ha jegueovy'a tuicháva; opa ko'ã tenda oikoha hakáheta, katu oreko mba'e ombopeteiva chupekuéra.

Umi guerovia ha aty vy'arã oĩnte ára ha tenda ojejapoha, ha omomandu'a pe komunidadape yvóra rehegua hembichecha ha avei hekoasa. Jeyvéramo nda'opave pe komunidadyguái ikatu ojoaju pe guerovia rehe, péva mbovymime guarãnte, péicha oiko mitãrusu ha mitãkuña ñemboaje iniciación rupi oikóramo téra katu omanóva oñemomaitei paháramo hamba'e. Oĩ avei jotopaguasu opaite komunidadyguápe, ha ombojoajupáva opaite tapichápe, péva ikatu carnaval, jevy'a ary pyahu oikévo, arayvoty oġuahêvo téra kogakuéra oñemono'óramo hamba'e, opaite tapicha oko'ipahápe ovy'ávo oñondivepa.

Tetãyguá mba'eporu katu oĩ opa mba'e ojehasáva ára ha ára apytépe, ha komunidadyguá mayma oikove hendivekuéra, jepémo nda'opavavéi oike pype. 2003-pe guare Convención nomochichĩri opavave tetãyguá mba'eporu, omotenondevé umi ojokupytyva komunida ku'are ha oipytyvõva omombaretevévo heko ha hemiandu ha oipytyvõva omomombaretevévo heko ha ombojoajúva chupe hapykuere. Techapyrã: oĩ komunida momaitei ha vy'apavê ñeme'ê ojejapóva péichante, katu ambu'épe umíva oñemomba'eve, ha ja'eporásérõ ohechauka pe tekohapy reko teete. Upéichante avei oiko jopói ñeme'ere; oĩ tenda jopói oñemoġuahêhápe péichante, katu ambue hendápe péva mba'eguasú ha oñembosako'i porã oñemoġuahê ha'gua, oikére polítika, ekonomía ha teko oñondive kuápe.

Umi tetãyguá mba'eporu, jerovia ha jefesteha opaichagua ningo tuicha mba'eterei ha heta hendáicha ojehecha: ikatu ñembo'e ha angapyhy, mitã heñóiva ñemomorã, ñemenda ha omanóva rehe ñembo'e; upéichante avei ñe'eme'ê, leikuéra

Okarusu Jemaa el-Fna Marrakech, (Marruecos)-guápe ningo hetaitemi tetãyguá mba'eporu ojoaju ha oikove, katu mbeguembeguépe oike ohóvo tesaparápe hetaiterei mba'yruġuata ohasáre upe rupi ha ojeġogapóre ko'ê reire ha péva omongy'apa pe tenda. Ojeheka potávo mba'éichapa oñesê ta ko apañuáigui oġuerġuva jeġogapomeme ha avei ekonomía akãrapu'aiterei, ha avei jepy'apy orekóva umi tapicha omba'apóva tekoharasã rekóva ha tembikuaa arandu rehe; upevarã mburuvichakuéra omohenda umi tape ojeréva pe okarusúre yvy rupigua añónte oiporu ha'gua ha onohê te upégui mba'yruġuata, ha péicha oñembohape ñangareko umi tetãyguá mba'eporu rehe.

Ta'anga © UNESCO / Jane Wright

Oñemombarte ha'gua carnaval yma guíve ojejapoháicha Barranquilla-pe (Colombia) ha oporomokyre'y maymave oikévo ko vy'aguasúpe, petei fundación upepegua oipytyvõ Mitãnguéra Carnaval, ko'áġa rupi mba'e imomorãmbýva ko ñemongu'e guasúpe. Mitãnguéra opartisipáva upe carnaval-pe ohupyty viru ombosako'i ha'gua mba'yru ojeporuva'erã ha orekóva marandu, upéichante vei ñemonde, mba'embopurã, tavarã'anga téra ambue tembiporu. Ojeġureko viru ojeġorukava'erã artesanokuérape ikatu ha'ġuáicha ha'ekuéra oiporu umi viru ombosako'i ha'gua mba'eporã ohepyme'ê va'erã ha péicha oganamíve. Ko'ã tembiapo ome'ê juruja tapichakuéra oiko porãvévo, ha avei ohechauka iporãha artesanokuéra opartisipa carnaval-pe.

Ta'anga © Ministerio de Cultura de la República de Colombia

Ta'anga © UNESCO / Chimbichai Magfimo

☞ Mbende Jerusarema jeroky

ñemboaje, oñohénte rehegua ñomomorã, jeroviapy jehechauka, ñemonei, tembi'u apo yma, arajere jegueromandu'a, kuimba'e ha kuña mba'eporu rehegua, mymbajuka, pirakutu ha yva téra ambue tembi'u ñembyaty rehegua hamba'e. Ijapytepekuéra avei oĩ heta mba'e oñemohasáva ha tembiporu: ñe'ê ojeporúva, ñe'ê potyjeity, purahéi ha jeroky, ñemonde, sãnto ñemboguata, mymba jejuka tupãme kuave'erã ha tembi'ukuéra.

Umi Tetãyguá mba'eporu, jerovia ha jefesteha rehe opokovai tekopyahu ho'áva komunida ári sosieda ko'aġaguápe, ha'ekuéra tuicha ojejóre tapichakuéra oiporúva ko'ã tekorechaukaháre komunida ryepýpe, ha ambue tapicha umi tendapeguáre. Ko'áġa rupi ojevaiterei umi komunidadgui, oike oikoeoive tapichakuéra akã ha apytépe jeikopeteitei, hatãhatãve oike opa hendápe umi religiõ ojeypysóva opa tetãre ha opa

☞ Recõncavo de Bahía jeroky (Brasil)

mba'e oguerúva hapykuéri mundialización, ha ko'áva ho'a vai ko'á teko jehechauka jeporúpe opa hendápe.

Komunidágui ñesê, ko'ýte ováramo mitárusu terã kuñataĩ, ikatu omomyry umi tekohapýgui tapicha oipuruva'erã Tekopy tee ojehechakuaa'yva ha omoinge tesaparápe ko'á tembikuaa arandu poru. Jepémo upéicha, umi tetãyguá mba'eporu, jerovia ha jefesteja opaichagua ombojurujakuaa iporã háicha ikatu hañuáicha umi tapicha ovava'ekue ojevý jey hógape ogueromandu'a ha oguerovy'ávo hogayguakuéra ha ikomunida ndive umi mba'eguasú, omoañetévo péicha heko ha avei ohechauka ojoajuha hekoha reko yma ndive.

Heta komunidadépe okakuaave turista jeike ára ha ára oiko jave umi vy'a guasu, ha jepémo umi mbohupa jeju ogueru mba'e porã, umi jotopa vy'arã rehe opokovai umi tapichaita jeike oikoháicha avei avei arte tradicional del espectáculo rehe. Tetãyguá mba'eporu ha jeroviakuéra, ko'ýte umi jotopa vy'arã, imbarete ha hekoveresã hañuá ningo tuicha ojekohína mba'éicha oĩ ekonomía ha tepichakuéra jeiko oñondivekuéra. Hepýningo umi festeho ñembosako'i; ñemonde, tovara'anga ha opa mba'e oikotevêva umi opartisipatavakuéra ningo hepy, ha ipirúramo hina teju hasy nunga ojejogua hañuá umi mba'e.

Ikatu hañuáicha oñemoañete umi tetãyguá mba'eporu, jerovia ha jefesteja akóinte imbarete ha oguata tekotevê oñemongu'e heta hetave tapicha, upéichante avei institución, tetãyguá, tembiporu polítiko ha léi rehegua oiva pe sosiedápe. Ojehechagí'yre mba'eporu yma ikatúva omongu'e atykuéra hese omba'apóva rehe, iporãneva'erã avei oñemongu'e hetahetave tapicha opaichagua oikévo pype ha oipuru. Oĩramo tekotevê iporãne ojeporúramo léi oúva estadogui ikatu hañuáicha oñemoañete komunidakuéra oikévo umi tenda chupekuéra ġuarã sagrádova, upéichante avei orekóvo hikuái tembiporu opaichagua ikatu hañuáicha akóinte hekovepe oiporu ha oikeve opa ko'á tembikuaa arandu oñeñe'ehahína.

Arandu ha mba'eporu tekoha ha arapy rehegua

Umi arandu ha mba'eporu ohóva tekoha ha arapy rehe ombyaty heta mba'ekuaa, mba'e'apokuaa, ta'eve, ojejapóva hamba'e komunidakuéra omoheñóiva oikokuévo pe hekohápe. Ko'á arandu rehegua ñepensa ojekuaáva oje'éva rupi, mombe'u oúva yma guive, jámane tekoha jehayhu,

mba'e ohasáva tapichakuéra akárupi, jerovia ha mba'éichapa ojehecha arapy ningo tuicha opoko opa jerovia ha mba'eporã omopyendáva mba'eporu ha teko yma peteĩ tendápe. Tekoha ha yvóra tuichaháicha omohenda ha ombohapejey umi ñepensa ñaña'eha.

Ko ámbito hakã'iheta jey, techapyrã jareko tekoha resãĩ rehe ñangareko yma guare, indígena-kuéra retã arandu, mba'ekuaa ojegurekóva peteĩ tendápe mymba ha yvyrakuéra rehegua, pohã yma, jerovia, mitákaraĩ, arapykuaa, pajé'apo, aña ñembotatapeju, tapichakuéra ñe'organisa rekohápe, jefesteja, ñe'enguéra ha artes visuales hamba'e. Mba'ekuaa ha mba'eporu yma ningo, ja'eporásérõ, komunida reko tee korasósã, katu hekove oike tesaparápe ha ijetu'u hendivekuéra mundialización imbaretereire. Oĩ ningo pohã yma, ikatu ñanemandu'a pohã ñana ojeporúva peteĩ hendápe, ikatúva ointeresa umi científiko téré empresa-kuérape, katu péva nde'iséi heta pohã jeporu yma oguehahína ohóvo. Ko'á ġa rupi pya'eterei okakuaa tavahápe jeiko ha kokue guasuguasú katu ojeypysojepysove, ko'áva opoko vaikuaa

Indígenakuéra vy'a omanovakuérape ġuarã, México

Ta'anga © Pedro Hilar / INI

komunida reko rehe ha avei arandu ha'ekuéra orekóva hekoháre. Yvyra jeitypa ikatu ojukaite umi ka'aguy isagrádova komunidakuérape ġuarã, y'rõ katu ojehekámanteva'erã ambue vyra ojejogapo hañuá. Ko'á ġa rupi avei arareko ñambuepa, cambio climático ojeheróva, kóva ndive ka'aguy jeitypa ogueru hapykuéri yvñembyai; péicha rupi vyperõ ojeypyso jepysove, ha péicha heta mymba ha vyra ikatu omanomba ohóvo, ha hapykuéri artesanía yma ha pohã ñana umíva imbovypa, opa rehe ohóvo tembiporu oñemba'apo hañuá hesekuéra.

Arapy jehecha orekóva peteĩ komunida téré ijeroivia ñangareko hasyvejey hina tekoháre ñangarekógui. Opa mba'e vai oúva hí'arikuéra okágui ha ojeliáva iku'arekuéra ndive heta komunida mboriahu téré umi oikóva ñemboyképe ikatu ojapyhy teko ambue, ha oku'ipa hikuái viru rapykuéri, teko ndohóiva hesekuéra ha ijepokuaa rehe.

Jeyvéramo tekoha rekoresaire jeykeko oho ojopóre arapy rehegua guerovia ñangareko orekóva peteĩ komunida rehe, ha ambue mba'e Tekopy tee ojehechakuaa'yva ryepypegua ndive.

Oikuaapypuku rupi pokatu orekóva pohã ñana, umi pa'ĩ pohãnohára kallawayas opytáva los Andes **Bolivia**-pe omoheñóĩ pohã yma oiporuhápe indígena región andinagua arandu. Umi kuña kallawayas katu ombosako'i tejido omoha'angahápe ikomunidakuéra rembihecha ha arandu.

Nha Nhac, mba'epuporã cortehápe oñehendúva **Viet Nam**-pe ombohape ikatu hañuáicha oñeñekomunika tupã ha reikuéra ndive ha oñemomorã chupekuéra; avei oñemoġuahêvo chupekuéra mba'ekuaa tekoha ha arapy rehegua.

Senegal ha **Gambia**-pe léi rupi oñeñangareko rupi ka'aguy oñeñembo'eha, ha oñemokyre'yre oñemohenda porã hañuá umi tenga oñeñangarekoha, oñeñemotý jeyvo umi ka'avo ikatúva omanoite, tuichaiterei oipytyvõ oñeñangareko ha oikove hañuá mitãpepy Kankurang mandingakuéra komunidapegua.

Oñeñangarekojávó pojoapý oiporúva umi zafimaniry **Madagascar**-gua o'evanisteria'apóvo, ombosako'i hikuái tembiporã guasu, léi ykeko rupi, oñembyatývõ viru paténte repy upe tetã ha ambue tetãnguérápe. Péicha ikatúta oñeñangareko opaichagua ta'anga orekóva pe komunida ha ohechaukáva heko tee. Upéichante avei oñeñotý hina vyra ku ndojekuaa guasúva ha ojeporúva artesanía apópe.

Ta'anga ojavóva vyku'ípe umi **Vanuatu**, upéichante avei umi wajapi Brasil-gua ayvu ha moha'anga zafimaniry (Madagascar) evanisteria hina árte ñembojegukapyre hechapyrã ha ohechauka ko'á komunida jerovia opa mba'e oiva yvy ape ári ñepyrũmby rehe. Ta'anga'apo vyku'ípe ojavóva oúvo ymaite guive komunidakuéra oñemombaretevéta oñemboguatáva vy'a guasu ha ambueve jotpa komunidahápe, ikatu hañuáicha umi mba'eporã apohára ohechauka ha'eve ha omyasãĩ ambue hapichakuérape. Heta mba'éma oñemboguarahína ta'anga ojejavóva vyku'ípe oñemombarete hañuá; oñembosako'i léi ha avei ñemu hesegua; upéva ári oñembo'éta avei ko árte mbo'ehaoháre ha oñembyatýva viru umi artistape ġuarã.

Ta'anga © Viceministerio de Cultura de Bolivia

Ta'anga © Centro de Conservación de los Monumentos de Huế

Ta'anga © Dirección del Patrimonio Cultural (Senegal)

Ta'anga © J. Séguir/ZED

Ta'anga © Consejo Cultural Nacional de Vanuatu

Ta'anga © Ministerio de Cultura y Turismo de la República de Indonesia

Kris Indonesia-gua ningo tembiporu ojeporúva árama ha ñembo'eráramo, ha oihe'íva ipokatueterimiha. Empu téra monandihára ombosako'í mba'erogue opaichagua kuarepotígui. Umi empu ningo artesano rá'evéhina, avei ikatupyry ñe'ë porãhaipyre, tekoasa ha ambueve mba'épe. Upe tendápe jepémo ojejuhu gueteri empus omoheñoiva imba'ekuaa, ha ojapóva kris yma guare iporãitemíva, ko'ë ko'ë re imbovyve ohóvo hikuía, ha ndojuhuvéi mitãpyahu ombohava'éva'erã ko'ã apokuaápe, ha péicha rupi ikangy ohóvo.

Ta'anga © Marc Sosaar

Kihnu (Estonia) rembikuaa rehehaukaha añetete hína umi ñemonderã ovecharaguégui ijapopyre ojapo ha omondéva kuñanguéra pe komundaygua. Kuñanguéra omba'apo hogapýpe ha oiporu tembiporu yma omoñanduti hañua ñemenderã: py ha po rehegua, polléra ha sái ombosa'y ha ombojeguáva imombe'upy he'háicha.

Ta'anga © J.K. Walusmbi

Uganda-pe ojepapo ñemonderã ka'avo yguégui, kóva ymaiteri guivéma ñane ramói ha ñande janyikuéra ojapo oúvo yya ape ári ko'ãgagua téla ojekuaa mbovyve. Ko téla ojeporuve ñembo'ehápe péicha ku ñemonguera hañua hasýva téra omanóva ñotý hápe ha avei tapichakuéra ijatyhápe omomorãvo heko; katu ojeporukuaa avei ñembosako'í hañua kortína, ñati'ujokoha, ao ojeke hañua ha mba'eñapytirã hamba'e. oikéu upe tetãme ao ojehekavakuéra oguerúva, koichagua téla opytaite nunga tesarápe, ha hendive avei jeroviapy ha ñembo'e ojeporuhápe; ko'ãgá rupi imbaretejey ko mba'ekuaa.

Ta'anga © J. J. Lecomte, Ministerio de Cultura de Francia

Francia-pe ojehechakuaa hetaiterei artesáno herakuãmombynývape hembiapokuéra oñeme'ë vo chupekuéra kuatia'atã "árite mbo'ehára"; ko'ã tapicha katupyry ombosako'í pojoapy ojeporúva mba'epuporãme, upéichante avei ao hamba'e. Péicha ñembohapse oñemyasáivo arandu ha mba'ekuaa ko'ã mba' rehegua.

Ta'anga © Centro de Cultura Popular de Lituania

Táva Prienai (Lituania) oñemoheñoí mbo'ehao oñemyasái ha ñembo'ehápe artesanía yma upe tendapegua kuruu apo rehegua; umi tendápe artesanía mbo'eharakuéra ombo'e hapichakuérape mba'éichapa ombosako'íva'erã umi mba'e ombohováijávo jerure oíva opa rupi upe tetã ha avei ambue tetãme.

Ymaguare tembiporu artesanía rehegua

Artesanía yma oimenehina patrimonio cultural rechaukaha ojepoko ha ojehecha kuaavéva. Upevére Convención 2003-pe guare ombohape tembiporu tapereko ha mba'ekuaa ojeporúva oñemoheñoívo tembiporu artesanía rehegua, ha ndaha'éi umi tembiporu porã ojepapopyrémava rehe. Tembiporu ko'ã mba'e porã ñangareko rehegua, upévale, ohecharãngue mba'éichapa oñañangarekokuaa ko'ã apopyre rehe, oiguyryva'erã tape omokyre'yvo tapichakuéra omba'apóva ko'ã mba'eporã apópe, ikatu hañuaicha ombohasa hikuái ambue tapichápe mba'éichapa ojepapova'erã ko'ã mba'e, pe komunida ryepýpe.

Heta hendáicha ojehechakuaa artesanía yma: tembiporu mba'aporã, ao, mbo'y umíva, vy'arã ha arte de espectáculo-pe ojeporu ao umíva, mba'yru ha tembiporu oñeñongatuhápe kogara'yí hamba'e, tembiporu ojegueraha hañua mba'erepy téra oñemo'ã hañua ama ha kuarahy akúgui, jeguekarã téra ñembo'erã ojeporúva pojoapy, pumbasýpe ojeporúva tembiporu ha avei umi ogapypegua, ñembosairã téra oñembo'e hañua ojeporúva hamba'e. Ko'áva apytépe oí tembiporu ojeporu sapy'anteva, katu oí umi are ojeporukuaáva ha opytámava tapichakuérape are gúarã ha sy ha túva ombohásava iñemoñarépe, ha'e ko'áva upéi imembykuérape jey. Heta hendáicha ojepapokuaa umi tembiporu artesanía rehegua, ko'áva hetaháicha avei; ijapytépe oikapa umi ijetu'úva ijapo, umíva apytépe ñanemandu'akuaa kuatia rehe ñemba'apo rehe, ha avei umi ndahasýi jajapo hañua, ajaka ha ahoja umíva hamba'e.

Oikoháicha ambue Tekopy tee ojehechakuaa'yva rehe, mundialización ñañe'ema hague ombohasypaite artesanía yma oikove hañua ohóvo. Oí tenda hehahetaiterei mba'erepy oñenohẽha ojo'a'ári jámane fávrika guasu téra industria michime; umíva omoimba opavave tiguýpe imba'erepy ha upéva ári ndahépyve umi tembiporu tapichakuéra ojapóva ipópe artesnia ramogui. Heta oí artesanía apoha oñorairóva umi empresa ha industria ndive imba'erepy jehepyeme. Tekoha ñembyaipa ha arereko ñemoambue avei opokovai artesanía yma apóre; upéichante avei ojapo yvyra jeitypa ha yvýre ñemomba'epa, umíva omombovypágui recurso natural oñeikotevéva artesanía aporã. Ojehejávó artesanía apo peteitei ha tapicha ojapóva ipópe año, ha ñemba'apo industria-pe, ombyai avei tekoha, hetahetave mba'erepy oñeguenohẽgui.

Amáke osẽ ohóvo tenonde ha iñambue hekópe sosiedakuéra yró iñambue ohóvo tembikuaa arandu

Ta'anga © J. K. Walusmbi

gústó, ikatúne umi jotopa vy'arã ojepapóva oikotevé tembiporu ha ao hamba'e nahembigui etereiriva, ha péicha rupi ichi'ive ohóvo umi artesano rembiapo. Heta jey mitárusu ha kuñatai umi komunidadagua opensa hasy ha hovatyveteriha ojepapokuaa hañua umi artesanía yma, ha upévale ohekaseve uvei tembiporu fábricaháre téra ambue hendápe, tembiporu ivevuiemive ha katuite nunga ojehepyeme'ë porãvehápe. Artesanía apo ningo itukãñorairóvoihína ha nda'opavavéipe ojekuaa; upévale umi ogapypgua téra komundayguakuérape ndohetera'áiramo, umi arandu ikatu okañay, jaikuaápype ndaikatuiha oñembo'ente pytaguápe, síno umi komundayguápe año.

Oikoháicha avei ambue Tekopy tee ojehechakuaa'yva rehe, ojehekáva oñeñangarekohína umi mba'ekuaa ha artesanía apokuaa ojeguerekóva oñembohassa tapichakuéra oútava amo gotyovépe, jahechápa umi mba'eporã oñemoheñoí opa árrante komundakuérape, jámane ojehepyty hañua mba'e oñeikotevéva ojeikove hañua ha upéichante avei ojehechauka hañua umi komunida reko oíva pypekuéra.

Heta artesanía yma oreko mba'éichapa oñembohassa ha ojekuaa pyhy oúmava ymaitemi guive. Ojehechauka oñemokyre'yramo pytyvó viru rupi umi tapicha oaprendeñepyruva ko'ã mba'e ha mbo'eharakuéra ombohásava ko'ã arandúpe omombarete ha omopyenda porã oñemombaretévo ko'ã arandu, oivére kyre'y

oñembohassávo ko'ã mba'ekuaa.

Ikatu avei oñemongakuaave tenda ojehepyeme'ëha umi mba'erepy ha ojehecha avei tenda pyahu ojegueraha hañua ojehepyeme'ë. Heta tapicha ningo ko yvy ape ári ohechauka potávo omboykaha tavaguasuguas jepysó ha industrialización omomorã ha oipotave umi mba'erepy tapichakuéra ojapopyre ipópe heta ñepi'ã ha arandu ysyryre hesekuéra, ha nosẽi rupi umi fábrica guasuguasúgui, ko'ãgá ojepysóva opa rupi.

Ikatu avei ojehecha mba'éichapa oñemyenyhẽ jey yvyrágui ka'aguy oñembyaiva artesanía yma oiporúre yvyra onohẽ hañua mba'erepy. Ikatu oñenohẽ léi hamba'e oñemoañete potávo komundakuérape oiporúvo yvyra ha ambue ka'avo oñongatúva ka'aguykuéra, ha oñangarekóva avei tekoha hesáivo.

Ikatu avei ojehecha léi oñangareko ha omo'áva propiedad intelectual téra patente yró derécho orekóva apohára, ko'ã apopyrá ikatútare oipytyvó komundakuérape oñuhévo ipopekuéra hembiapokue repy. Oíve ambue mba'e ikatúva ojepapo oñemokyre'y hañua artesanía okakuaávo; ikatu ojeko oikóvo peteí tendápe vosa plátikogui ojepapóva jeporu, jahechápa oñemokyre'y ojeporu ha ojepoguávo vasa kuatiaguigua tapichakuéra ojapóva ipópe; péicha ikatúta okakuaa umi arandu ha mba'epokuaa artesanía yma rehegua.

☞ *Ñemonderã ka'avo yguégui apo Uganda-pe*

☞ *Kris indonesia-gua*

Ta'anga © Ministerio de Cultura y Turismo de la República de Indonesia

Ta'anga © Ministerio de Cultura y Turismo de la República de Indonesia

Tekopy tee
ojehechakuaa'ýva

Organización de las
Naciones Unidas
para la Educación,
la Ciencia y la Cultura

Patrimonio
Cultural
Inmaterial

Tekopy tee ojehechakuaa'ýva oñembohasáva sy ha túvagui ñemoñarépe yma guive, oñembopyahu petéiteime umi heko'ha rupi ha ijatyha rupi, omboguatavévo mborayhúpe ha oñemomba'ého hese ha péichape oipytyvô ywypóra rekoeta ha ñapytu'ũ roky ñemomba'ého.